

1. октобра 2023. Друштвено-еколошки институт покренуо је нови међународни пројекат „Шест правила за циркуларну економију“. Овај пројекат је партнерска иницијатива невладиних организација из Пољске - Друштвено-еколошки институт (www.sie.org.pl), Србије - MOMO и Турске - TROYA (<http://troyacevre.org>).

Циљ овог партнерства је надоградња практичног знања и вештина у вези са циркуларном економијом, учење на примерима добре праксе партнерских земаља, као и размена искустава. Планирано трајање пројекта је 15 месеци, од 1. октобра 2023. до 31. децембра 2024.

Свет је је у глобалној еколошкој кризи изазваној непромишљеним и прекомерним коришћењем животне средине и природе. Економски модел који функционише деценијама, у коме је најбитнији континуирани раст и све већа потрошња сировина, што води повећању количине отпада, показао се катастрофалним по животну средину и климу. По здравље људи.

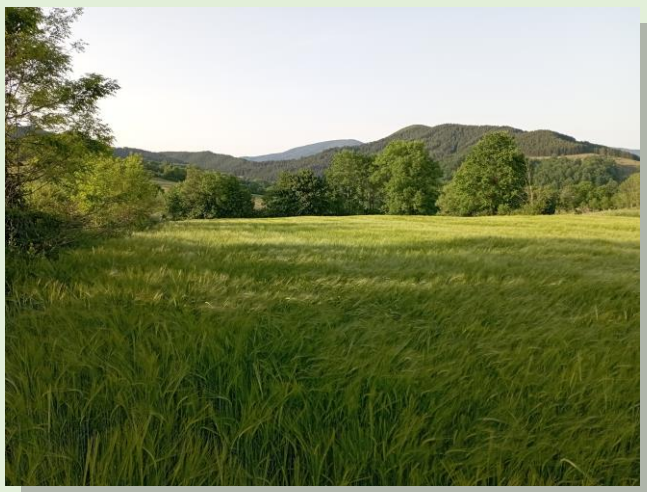
У марту 2020. године Европска комисија предложила је први пакет мера како би се убрзао прелазак на циркуларну економију, а процес достизања модела циркуларне економије најављен је као званични циљ Европске Уније.

Циркуларна економија је регенеративни економски систем у коме се умањује употреба сировина и количина отпада, као и емисија и губитак енергије, и ствара се затворен круг процеса. У овом систему, отпад који настане током једног процеса користи се као сировина за други. Овај модел је супротан линеарној економији, тј. све већој потрошњи сировина и растућој количини отпада.

У циркуларној економији, циљ је да се одржи вредност ресурса што је дуже могуће, да се оптимизира управљање ресурсима и повећа ефикасност коришћења добара уместо производње истих.

Одлуке за планету

Први међународни састанак партнера у овом пројекту, под слоганом „Сваког дана доносимо одлуке за нашу планету“, одржан је од 14. до 17. новембра 2023. Састанак је одржан у Варшави, и организован је од стране Друштвено-еколошког института. Приликом посете Варшави, госте из Србије и Турске дочекало је хладно новембарско време, али су они свакако били очарани лепотом овог града. Било је времена за обилазак знаменитости и посете концертима, а пре свега, за међусобно упознавање и стицање

нових знања о пројекту.

Стручњаци који су позвани на семинар, одржан у Вавер центру за образовање одраслих, представили су принципе циркуларне економије учесницима и показали, користећи конкретне примере, како свако од нас, свакодневно и на било ком месту, може да заштити планету.

Партнери у овом пројекту и учесници семинара дошли су до заједничког закључка да од ставова грађана зависи да ли ће свет бити у стању да се избори са еколошком кризом и да смо сви ми ствараоци промена за одрживи развој.

Сви су се сложили са максимумом Џејн Гудол - Немогуће је живети један једини дан без утицаја на свет око нас. Оно што чинимо доноси промене и ми морамо да одлучимо какве промене желимо да направимо...

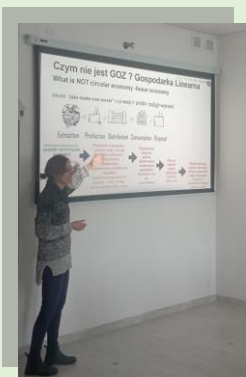

партнери на пројекту „6 правила за циркуларну економију“

О економији затвореног круга из различитих извора

Током састанка присутни су имали прилику да чују занимљиве презентације о принципима затворене петље.

У опасности смо да потрошимо три планете!

Sonia Prwieziencew са Института за свесну исхрану приказала је статистику која илуструје застрашујући ниво штетности по животну средину изазван линеарном економијом која се примењује деценијама. У последњих 30 година већ смо искористили 1/3 природних ресурса, у САД је остало само 4% примарних шума, 40% копнених акумулација воде није за пиће, 80% оригиналних (примарних) шума на планети је нестало, као последица предаторског управљања природним ресурсима. У Амазонији се сваког минута посече 2.000 стабала. Преко 100.000 разних хемикалија се користи у производњи предмета за свакодневну употребу, не рачунајући пестициде у пољопривреди. Те хемикалије се акумулирају у људском

организму и у ланцу исхране. Процењује се да, ако се настави на овај начин, за приближно 30 година ћемо потрошити ТРИ планете Земље!

Насупрот линеарном моделу, економија затвореног круга (CLOE) је модел производње и потрошње који укључује, између осталог, дељење, позајмљивање, поновно коришћење, поправку, обнављање и рециклирање постојећих материјала и производа што је дуже могуће.

На овај начин, стварањем максимално затворене петље, њихов животни век бива продужен.

За разлику од линеарног модела, циркуларна економија треба да буде заснована на три принципа које треба узети у обзир при дизајнирању сваког производа и осмишљавању начина производње:

1. Елиминација отпада и загађења - сировине које се добијају из земљишта, биљака и животиња се етички и одрживо користе.
2. Кружење производа и материјала - сировине се прерађују или производе на начин који обезбеђује дуговечност и лакоћу рециклаже.
3. Обнављање природе опонашањем природних система. У природи не постоји отпад. Када лист опадне са дрвета, он храни шуму. Милијардама година, природни системи се самообнављају.

Важно је запамтити ШЕСТ једноставних принципа (скраћено: 6Rs) који су основа циркуларне економије:

Refuse - Одбијте да купујете оно што повећава количину отпада у Вашем дому.

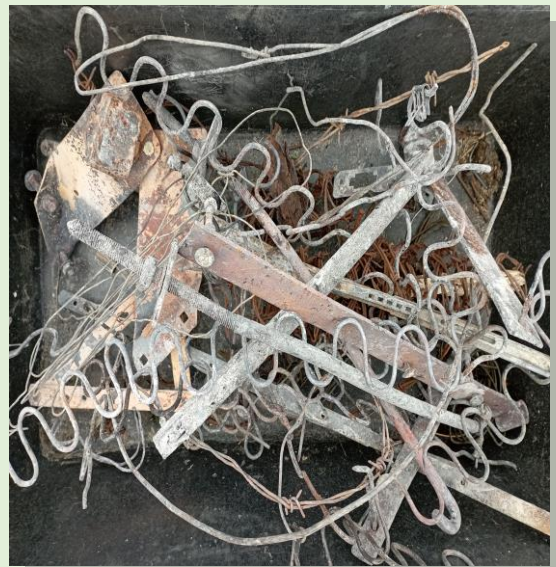
Reduce - Ограничите количину ствари које користите, размислите о томе да ли Вам је одређена ствар заиста неопходна.

Reuse - Размењујте и донирајте ствари које вам нису потребне неке које требају, размислите о томе да ли могу послужити некој другој сврси.

Repair - Немојте одмах да одбаците предмет са малим оштећењем, можда ће моћи да се поправи и да Вам служи веома дуго.

Recycle - Одвајајте отпад и допринесите процесу рециклаже.

Rot - Не бацајте храну и покушајте да компостујете остатке хране које не можете да искористите на други начин.

Ко је успоставио правила (и каква су то правила)?

Ewa Ligęza-Sieniarska са Друштвено-еколошког института детаљно је објаснила пет принципа циркуларне економије и пружила конкретне примере места, институција, организација, компанија и канцеларија које их примењују.

1. Ако имамо остатке хране, пре него што се поквари, можемо да је донирамо хуманитарним ресторанима, све бројнијим у Варшави.
2. Постоје кафеи где можете донети сопствену шољу, за сада их је неколико. Цена кафе, чаја или сока је у том случају за 1-3 PLN нижа.
3. У појединим радњама у Варшави, као што су Superpharm у Тарговеку или Carrefour у тржном центру Galeria Mokotów, постоје пунионице средстава за чишћење, сапуна, гелова,

допуне детерџената за веш, итд. Сличан систем се примењује у књижари у улици Nowolipki, где су доступни производи неколико брендова.

4. Вреди куповати намирнице директно од произвођача или у задрузи, у систему Пољопривреда коју подржава заједница или у групама као што су *Лутарња жетва*, *Сезона у пољу*, *Локални фармер*.
5. Преправљање и мењање одеће може јој дати јединствен изглед и карактер. Постоје центри где можете да користите машине за шивење или да учествујете у бесплатним занатским радионицама, као и да поправљате опрему коју донесете.
6. Постоје места у Варшави где можете бесплатно да се обучете – у округу Вола у Задрузи, у округу Охота у Och Dzielnia, и у округу Прага у Dzielnia Saska Kępa.
7. У округу Урсинов, у улици Ciszewskiego, постоји место за размену, како ствари, тако и информација и искустава, организују се радионице за старије особе, али и за представнике млађих генерација и локалне заједнице.
8. Формиране су локалне Фејсбук групе чији је циљ размена и донирање ствари.
9. У оквиру пројекта "Resoap", хотелски сапуни, који се често баце након једног коришћења, уместо тога се рециклирају и праве се нови. Затим се шаљу на места где постоји проблем недостатка средстава за личну хигијену. Многи хотели у Пољској су подржали ову иницијативу.
10. Мобилни контејнери за сакупљање комуналног отпада два пута седмично у одређено време пролазе кроз одређене крајеве Варшаве.
11. У контејнерима за комунални електроотпад, грађани могу да оставе мале електронске уређаје који нису у функцији: телефоне, пуњаче, сијалице, батерије, пуњиве батерије.
12. Ако нисте сигурни у који контејнер треба да баците отпад, пожељно је да посетите веб-сајт ***segregujna5***.
13. Постоји могућност наручивања услуге прикупљања великог електроотпада из Вашег дома, позивом на број 22 22 333 00 или путем веб-сајта www.elektrosmieci.pl.
14. Компанија ElektroЕко у Варшави има 19 пунктова где можете донирати отпадну електричну и електронску опрему. Тачне локације пунктова можете пронаћи на сајту www.elektrosmieci.pl.
15. Све информације о томе како да се решите електроотпада у главном граду доступне су на веб-сајту warszawa19115.pl.
16. На многим местима постоје аутомати за сакупљање ПЕТ флаша. За сваку убачену флашу, корисник добија 10 центи.

Нови поглед на старе ствари

Jolanta Zientek-Varga из фондације **AgriNature** упознала је присутне са принципом „апсајклинга“ (upcycling) - поновне креативне употребе ствари које нам више нису потребне. То је вид обнављања, захваљујући коме отпад добија нову и другачију употребну вредност, а каткад постаје и вреднији него оригинална верзија производа.

Апсајклинг је попут рециклирања, али не захтева сложену технологију, и нема индустријску димензију. Идеја апсајклинга настала је у 90-тим годинама прошлог века. У почетку је то једноставно био вид уштеде, али сада је то брига за животну средину.

У апсајклингу су присутни елементи уметности, фантазије, стварања. Често је то начин да се покаже индивидуалност и домишљатост ствараоца. Постоје уметници и занатлије који се баве апсајклингом не само како би створили употребне предмете, већ и лепе и уникатне, па чак и уметничка дела. Пабло Пикасо је од отпада начинио уметнички материјал. Он је 1942. године употребио седиште и управљач бицикла за своју скулптуру „Глава бика“. Од седишта је настала глава, а од управљача рогови.

У 90-тим годинама прошлог века британски уметници Тим Нобл и Сју Вебстер су правили уметничке инсталације од отпада, највише од металног отпада. Пример апсајклинга у Пољској је Галерија фигура од челика, у којој се налазе реплике луксузних возила направљених од отпадног метала. У јапанској култури апсајклинг је достигао веома висок ниво. Настала је нова грана уметности позната под називом kintsugi. Она подразумева спајање делића разбијеног порцелана на уметнички начин.

Захваљујући апсајклингу настале су јединствене креације: уметница Malgorzata Markiewicz „спасава вољену одећу“, а Katarzyna Jaruga користи „отпад“ за стварање сјајних илустрација и колажа.

Апсајклинг такође подразумева поновну употребу ствари - један од примера је продавница половне робе "Sklepowisko". Новац прикупљен на овај начин основни је извор финансирања фондације "Siła Rzeczy", која помаже људима у кризним ситуацијама.

Која је улога варшавских власти?

Beata Smorczewska, главни стручњак Канцеларије за економски развој града Варшаве, говорила је о активностима запослених у Скупштини града који су осмислили посебно дизајнирану платформу на веб-сајту ове институције: <https://biznes.um.warszawa.pl/share, i.e. WawaShare>.

Веб-сајт WawaShare доприноси развоју екосистема урбане економије дељења. Идеја се уклапа у визију развоја Варшаве - стварање одговорне заједнице.

На веб-сајту се налазе информације о иницијативама града Варшаве у вези са организацијом места где можете да донирате све непотребне ствари и пронађете нешто за себе. На веб-сајту је и позив на сарадњу свим заинтересованима.

Планови Канцеларије за економски развој за предстојећи период укључују, између осталог, спровођење едукативних активности на одабраним пијацама, подстицање дељења и поновне употребе, промоција кеса за вишекратну употребу, смањење био-отпада на пијацама.

У 2022. години прикупљању хране претходио је низ радионица и едукативних сусрета на девет пијаца, и тако је настао „Рецепт“ - збирка кулинарских рецепата за оброке који су припремани током ових сусрета. Збирка је доступна за преузимање на веб-сајту eko.um.warszawa.pl. Волонтери су прикупили близу 30 тона воћа и поврћа на шест пијаца.

Пример добре праксе - Wola задруга

Izabela Starczewska из Културног центра у варшавском округу Вола представила је занимљив пример добре праксе - задругу Вола у оквиру Културног центра, где можете размењивати ствари, стварати у оквиру радионица, лечити биљке у „санаторијуму“ за биљке, поправљати разне ствари у радионици за поправке, учествовати у радионицама шивења или пронаћи занимљиву књигу у библиотеци. Добродошли су сви који желе да учествују у радионицама, разменама, сусретима, као и сви они који желе да допринесу бољој животној средини и осећају се као део еколошке заједнице.

Współdzielnik-Wola – контакт: wspoldzielnik@wck wola.pl

Отпад је велики проблем у Турској

Oral Kaşa из турске организације **TROYA** предочио је ситуацију у својој земљи. У Турској отпад постаје све већи проблем, стопа рециклаже не прелази 10%. Разлог овоме је не само неефикасно сакупљање отпада и системи за одлагање, већ и низак ниво еколошке свести становника те земље. Иако Министарство за заштиту животне средине и урбанизам примењује прописе о отпаду и акционе планове у складу са директивама ЕУ, при чему је у току и израда акционог плана "Zero Waste" („Без отпада"), до његове имплементације ће проћи још много времена.

Еколошке организације наводе разлоге који спречавају увођење циркуларне економије: недостатак координације и сарадње међу доносиоцима одлука; недостатак одговарајуће пореске политике за еколошке услуге; низак ниво еколошке свести и недовољно образовање; занемаривање потреба и информација локалних власти од стране доносиоца одлука; расипање финансијских средстава; недостатак ресурса, људства, опреме и анализе стања управљања отпадом.

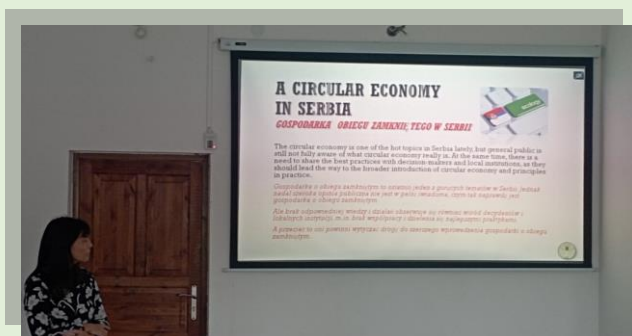
Стручњаци истичу важност опасности у вези са пластичним отпадом који се налази у обрадивом земљишту. Многи фармери не сакупљају отпад са својих њива, што узрокује акумулирање велике количине пластике у земљишту. А пластичне кутије, цеви за наводњавање кап по кап, амбалажа од пестицида и поклопци за стакленике, као и разне врсте танких превлака које се користе у пољопривреди, могу да постану микропластика. Недавно истраживање је показало да микропластика оштећује људске и животињске ћелије. Штетне количине доспевају у тело путем хране, па чак и удахнутог ваздуха.

Руралним подручјима у Турској недостају ефикасни системи управљања отпадом који олакшавају рециклирање и одговорно одлагање пластичног отпада.

Србији је потребан виши ниво еколошке свести

Сена Вукотић из српске организације **МОМО** објаснила је ситуацију у својој земљи. Истакла је да, иако се у медијима све више говори о циркуларној економији, друштво нема представу о томе шта је она заправо. У Србији се рециклира само 15% отпада, док је тај проценат знатно виши у земљама Европске Уније - у просеку 48%.

Индустрија амбалаже највише користи пластику, због чега се она налази и у индустријском, и у комуналном отпаду.

У 2016. години, производња амбалаже је чинила 45,3% од укупног броја пластичних производа. Слично као у земљама ЕУ, највећи изазов у Србији биће прилагођавање индустрије пластичне амбалаже принципима циркуларне економије.

Нарочито тежак изазов је пред произвођачима пластичних кеса, једнократне амбалаже за брзу храну, посуда за хладну или топлу храну и посуда за свежу и прерађену храну која не захтева даљу обраду, као што су воће, поврће и слаткиши.

У 2020. години је у Београду уведена наредба о забрани употребе пластичних кеса за куповину - трговци на мало су дужни да ограниче употребу и паковање производа у такве кесе.

Смањење производње и употребе пластичних кеса је саставни део „Програма превенције отпада од пластичних кеса“. Од 2021. слична наредба је на снази у Новом Саду.

2021. године Влада Републике Србије усвојила је програм за развој циркуларне економије до 2024. Програм се бави употребом обновљиве енергије из отпада, енергетском ефикасношћу и зеленом трансформацијом.

Министарство заштите животне средине Републике Србије израдило је Мапу пута за циркуларну економију. Овај документ има за циљ да промовише и повеже препознате актере који својим знањем, креативношћу и иновативношћу могу допринети бржој транзицији ка циркуларној економији.

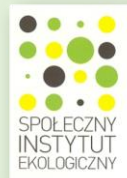
Сена Вукотић је представила и занимљиве примере добре праксе.

FEPLO је компанија која производи водоотпорне ЕКО плоче које се користе као грађевински материјал за кровове и подове. У производњи се користи картонска амбалажа од комуналног и амбалажног отпада, а уместо лепка се додаје 10% отпадне пластике и 2% рециклиране пластике. Ови панели се најчешће користе за кровове, подове и зидове.

RETEX је настао као иницијатива да се реши проблем текстилног отпада који је још имао економску вредност. Циљ је такође био економско оснаживање жена из Ужица из рањивих група. Сировине за производњу се добијају кроз организовану мрежу прикупљања и донација. Компанија редизајнира половни текстил и прави нове производе од њега.

EKO-FUNGI је компанија која се бави гајењем органских гљива, користећи само биоматеријале у скаду са идејом “zero waste”(без отпада). Између осталог, за узгајање се користи отпад од кафе.

Delhaize Serbia је трговински ланац који послује у сарадњи са невладином организацијом „Банка хране Београд“, UNDP (Развојни програм Уједињених нација). У току је израда онлајн платформе која ће омогућити хуманитарним организацијама у сакупљању непродатог воћа и поврћа из продавница ове компаније. Воће и поврће мора да испуњава прописане услове квалитета. Циљ ове акције је да се обезбеди храна за кориснике ове организације.

Co-funded by
the European Union

Овај пројекат је финансиран уз подршку Европске комисије. Ова публикација одражава само ставове аутора и Комисија се не може сматрати одговорном за било какву употребу информација садржаних у њој.